Ministerie van Landbouw, Visserij,
Voedselzekerheid en Natuur

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

De Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Prinses Irenestraat 6
2595 BD DEN HAAG

Directie Bestuurlijke en Politieke Zaken

Bezoekadres
Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Postadres
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Overheidsidentificatienr
00000001858272854000

T 070 379 8911 (algemeen)
F 070 378 6011 (algemeen)
www.rijksoverheid.nl/lvvn

Ons kenmerk
BPZ / 109086076

Datum 19 november 2026
Betreft Kamerbrief beantwoording resterende vragen WGO stikstoffonds d.d. 16 november 2026

Geachte Voorzitter,

Hierbij stuur ik de Tweede Kamer de resterende antwoorden van het WGO stikstoffonds d.d. 16 november 2026. De beantwoording is gesorteerd op fractie. In de Kamerbrief kom ik ook terug op mijn toezegging aan lid Ten Hove (Groep Markuszower) om in mijn beantwoording over bodemmonitoring ook nutriëntenonderzoek te betrekken.

Jaimi van Essen
Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Directie Bestuurlijke en Politieke Zaken

Ons kenmerk
BPZ / 109086076

Bijlage beantwoording openstaande vragen WGO stikstoffonds d.d. 16 november 2026

Hieronder treft uw Kamer de beantwoording van de openstaande vragen per partij. De gestelde vragen zijn schuin weergegeven en de reactie van het kabinet staat eronder.

ChristenUnie

Kan de minister toezeggen dat zonering alleen wordt opgelegd als die aantoonbaar bijdraagt of aantoonbaar noodzakelijk is om vergunningverlening op gang te brengen.

Antwoord
De rijksregels vormen in beginsel de lat voor de gebiedseigen plannen. Maar als een provincie kan onderbouwen dat er *minder* emissiereductie nodig is voor additionaliteit voor een specifiek gebied, dan wordt dat de lat. Het kan natuurlijk wel zijn dat er naast stikstof nog andere (druk)factoren zijn die daarbij aandacht vragen. Hier blijven de rijksregels wel de lat.

Kan de minister toezeggen dat de geactualiseerde natuurdoelanalyses en beheerplannen leidend worden bij het programmeren van maatregelen in en om de Natura 2000-gebieden en hoe heeft u dit afgesproken met de provincies?

Antwoord
Met provincies is afgesproken dat Natuurdoelanalyses onderdeel zijn van de beheerplancyclus. Maatregelen in het beheerplan worden dus gebaseerd op deze analyse en geven inzicht in welke drukfactoren aangepakt moeten worden. Verschillende overheden zijn hierbij aan zet, zoals de provincies voor systeemherstelmaatregelen of de waterschappen voor het waterpeil. In het Ontwerpprogramma Landbouw Natuur en Stikstof is opgenomen dat Natuurdoelanalyses aanleiding kunnen geven tot bijsturing van het programma.

Sluit de verdeling van gelden in het stikstoffonds voldoende aan bij die gebiedsgerichte aanpak? Want de bedragen voor natuurherstel zijn stukken lager bijvoorbeeld aan de bedragen voor de generieke aanpak. Is dat geld voor natuurherstel wel voldoende?

Welke ruimte is er voor provincies om gelden voor stikstofproductie in te zetten voor andere maatregelen voor natuurherstel als blijkt dat dat effectiever is en op welke manier wordt het geld voor natuurherstel precies verdeeld?

Antwoord
Voor gebiedsgerichte aanpak is er €9 mld. beschikbaar. Dat is een substantieel bedrag. Daarnaast is er €2,2 mld. beschikbaar voor natuurmaatregelen binnen de Natura 2000-gebieden en €1,2 mld. beschikbaar voor Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb). Op dit moment is er geen aanleiding om aan te nemen dat deze bedragen onvoldoende zijn. Als provincies kunnen onderbouwen dat zij met een andere inzet in het gebied en de zone eromheen kunnen komen tot gelijk doelbereik, kunnen zij een voorstel voor een omwisselbeslissing doen.

Hebben alle provincies wel voldoende capaciteit om die dit op tijd en goed te doen? Laat de minister een uitvoeringstoets decentrale overheden uitvoeren voordat deze wordt vastgesteld

zodat we zeker weten dat provincies en gemeenten de capaciteit hebben om de regels uit te voeren en te handhaven?

Antwoord
Voldoende capaciteit voor de uitvoering is belangrijk. Daarom blijf ik hierover voortdurend in gesprek met de medeoverheden. Zoals toegezegd in de Kamerbrief van 3 november wordt er een uitvoerbaarheidstoets Decentrale Overheden (UDO) uitgevoerd. Hierover worden met de koepels van medeoverheden gesprekken gevoerd.

Is de minister bereid te onderzoeken hoe binnen de bedrijfsspecifieke emissienormen een systeem van verhandelbare emissiereductie mogelijk kan worden gemaakt?

Antwoord
De koppeling aan fosfaatrechten maakt het mogelijk emissieruimte te verhandelen, dit vergroot het handelingsperspectief van ondernemers. Het kabinet kiest voor een uitlegbaar en uitvoerbaar systeem voor ondernemers en de overheid. Daarom heeft het kabinet er nu niet voor gekozen om via verschillende rechtenstelsels stikstof, klimaat én fosfaat te gaan sturen. Dat zou de complexiteit voor ondernemer en overheid verder vergroten.

Worden er op het ministerie al concreet stappen op het ontwikkelen van een nieuw vergunningsstelsel zonder AERIUS gezet, of is er nu alle focus op het programma van maatregelen en komt werken zonder AERIUS later?

Antwoord
Een overstap naar emissiebeleid en de uitwerking van doelsturing zou aangrijpingspunten kunnen bieden om na te denken over een alternatief voor AERIUS. Het is op korte termijn echter niet realistisch om te verwachten dat er volledig overgestapt kan worden op emissiesturing bij toestemmingverlening. Er zal altijd een onderbouwing (passende beoordeling) nodig blijven voor de effecten van deze emissie op de natuur, hierbij is stikstofdepositie de graadmeter. Op langere termijn kan er mogelijk stapsgewijs toegewerkt worden naar een nieuwe vorm van toestemmingverlening waarbij voor bepaalde activiteiten vooraf programmatisch een passende beoordeling is gemaakt, en het daarom toelaatbaar is.

Waarom wacht de minister nog op de nieuwe vergunningverlening en is de deadline nu 1 juli? Heeft hij genoeg vertrouwen in zijn programma van maatregelen?

Kunnen we niet afspreken zodra zijn wet is aangenomen met de bijbehorende programmamaatregelen, dat de minister dan met het RIVM belt om de RKO te verhogen?

Antwoord
Uiteraard is er veel vertrouwen in de wet en het bijbehorende programma. De vaststelling hiervan is één van de voorwaarden die het kabinet heeft gesteld om de RKO op een juridisch houdbare en wetenschappelijk onderbouwde manier in te voeren. De andere twee voorwaarden zijn:

- De AMvB voor de zonering moet door de Eerste en Tweede Kamer behandeld zijn.
- De benodigde beheersmaatregelen specifiek voor de RKO moeten zijn vastgelegd.

Samen met de provincies wordt verder uitgewerkt hoe de beheersmaatregelen zo snel mogelijk voldoende geborgd kunnen worden. Daarnaast wordt er parallel gewerkt aan de technische en praktische uitwerking die nodig is voor invoering van de RKO. Hieronder valt de aanpassing aan AERIUS waarop wordt gedoeld, en een handreiking voor initiatiefnemers, vergunningverleners, toezichthouders en handhavers.

Hoe kijkt de minister ernaar om een deel van de middelen die niet zijn benut voor de subsidieregeling extensivering melkveehouderij in te zetten voor de veenweide, bossen en klimaat aanpak?

Antwoord
De Subsidieregeling extensivering melkveehouderij (SEM) staat nog open tot en met 27 januari 2027. Na sluiting van de openstelling kan de omvang van de mogelijke onderuitputting worden vastgesteld. Besluitvorming over alternatieve aanwending van de mogelijke onderuitputting zal onderdeel uitmaken van de voorjaarsbesluitvorming. Daarbij zal meegewogen worden dat de SEM leidt tot een definitieve verkleining van de melkveestapel (omdat rechten worden doorgehaald).

VVD

Er moet niet alleen naar stikstof worden gekeken, maar ook naar drukfactoren zoals waterhuishouding, waterkwaliteit en invasieve exoten om vergunningsverlening, natuurherstel en natuurbeheer te realiseren. Hoe spreekt de minister provincies en natuurbeheerders aan op resultaten?

Antwoord
In de vraag worden veel verschillende onderwerpen genoemd die door verschillende partijen worden uitgevoerd. Het is van belang dat de voortgang van deze acties in onderlinge samenhang goed worden gewaarborgd. Op dit moment worden resultaten op natuurbeheer- en herstel gemonitord via het Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL) en het Programma Natuur. Het is belangrijk dat partijen voldoende financiering hebben om de maatregelen uit te voeren. Hiervoor wordt samen met provincies €100 mln. beschikbaar gesteld. Daarnaast wordt er met provincies en terreinbeherende organisaties (TBO's) gesproken over hoe de borging versterkt kan worden[1] en knelpunten opgelost kunnen worden. In het Natuurpact zal de borging en financiering ook vastgelegd worden. U ontvangt hierover binnenkort een brief.

Hoe wordt het resultaat van de natuurherstelplannen, gemonitord en wat gebeurt er wanneer een maatregel onvoldoende werkt?

Antwoord
Voor het nieuwe pakket maatregelen wordt een monitoringssystematiek ingeregeld om doelbereik te kunnen volgen en hier tijdig op bij te kunnen sturen. Over zowel de bron- als de natuurmaatregelen zal iedere twee jaar een rapportage worden gemaakt over voortgang en effecten. Deze monitoringssystematiek is ook in het ontwerpprogramma Landbouw, Natuur en Stikstof opgenomen. Met onder andere het Verbeterprogramma Vogel- en Habitat Richtlijn-monitoring zet het kabinet in op een versterking van de monitoring van maatregelen en omgevingscondities zodat natuurherstel beter gevolgd kan worden.

Hoe gaat u borgen dat de middelen voor natuurherstel en beheer uit het stikstoffonds wel doeltreffend en doelmatig worden ingezet?

Antwoord
Om middelen doeltreffend en doelmatig in te zetten voor natuurherstel wordt er een regeling natuurherstel opgesteld. Deze regeling bouwt voort op de ervaringen die zijn opgedaan bij Programma Natuur fase I en II. Het is de planning dat deze regeling in juni 2027 bestuurlijk wordt vastgesteld en opengesteld zodat maatregelen vanaf 2028 kunnen worden gefinancierd.
De regeling zal duidelijk kaders en toetsingscriteria meegeven zodat middelen doeltreffend en doelmatig worden ingezet. De afspraken over de structurele financiering van natuurbeheer zullen worden geborgd in het Natuurpact 2.0, gepland rond de zomer van 2028.

Naast de €108,9 miljoen voor de gebiedsgerichte aanpak in de Veluwe en de Peel is er nog maar €50 miljoen beschikbaar voor de aanpak van de overige drie prioritaire gebieden en de

[1] Kamerstuk 2026Z23902

Brainportregio. Hoe verhouden deze bedragen zich tot de opgaven die er liggen, moet er in de verdeling van de middelen niet meer geld beschikbaar komen voor prioritaire gebieden om vergunningverlening op gang te brengen?

Antwoord
Het impulsbudget voor de prioritaire gebieden bedraagt in totaal €1,1 miljard, waarvan €600 miljoen voor de Peel en Veluwe reeds beschikbaar is. Voor de overige gebieden is op de begroting €500 miljoen beschikbaar gesteld om ook daar met prioriteit aan de slag te gaan. De €50 miljoen van de Rotterdamse Haven maakt hier ook onderdeel van uit.

Daarmee is er voldoende ruimte om op korte termijn van start te kunnen gaan. Deze middelen komen stapsgewijs beschikbaar in 2027 tot en met 2029 omdat in 2027 niet alles in één keer in uitvoering kan worden gebracht.

Met het impulsbudget is de opgave in deze gebieden niet afgerond. Zo kunnen, met €300 miljoen bijvoorbeeld niet alle opgaven voor de Veluwe worden aangepakt. Er zullen ook middelen beschikbaar komen vanuit het Taskforce-pakket van generieke en gebiedsgerichte maatregelen. Op dit moment is echter nog niet te zeggen hoeveel middelen precies in welk gebied landen, dit is onderdeel van de verdere uitwerking. Omdat het kabinet vertragingen in de prioritaire gebieden wil voorkomen, is er impulsgeld beschikbaar gesteld vooruitlopend op deze totaaluitwerking.

De vier overheden hebben met elkaar afgesproken met prioriteit hier aan de slag te gaan en hier impuls aan te geven. De middelen van het impulsbudget zijn als volgt verdeeld: Veluwe en Peel beiden 300 mln., Groene Hart, Hart van het Noorden en Brainportregio alle drie €123 miljoen, Noordwest-Overijssel
€81 miljoen en Rotterdamse Haven €50 miljoen. De eerste Uitvoeringsplannen voor de Veluwe en de Peel zijn getekend. Het kabinet wil na jaarwisseling de uitvoeringsplannen voor de andere vijf prioritaire gebieden tekenen zodat ook daar een start gemaakt kan worden. De Kamer zal daarover worden geïnformeerd.

Hoe sluiten de provinciale gebiedsplannen, waarvoor de deadline september 2028 is, aan op de additionaliteit plannen die al vanaf maart 2027 worden opgeleverd en dat jaar afgerond moeten zijn?

Antwoord
Additionaliteitsplannen maken in het kader van nieuwe vergunningsaanvragen concreet wat erin en rondom Natura 2000-gebieden al gebeurt, en wat er nog moet gebeuren. Dit is nodig om weer te kunnen salderen en daarmee nieuwe vergunningen te kunnen verlenen. Het is daarom een belangrijke stap die provincies zo snel mogelijk moeten nemen. Daaruit volgt ook welke maatregelen nodig zijn.

Voor het tegengaan van verslechtering en het bereik van de instandhoudingsdoelstellingen moeten er naast stikstof ook andere drukfactoren worden aangepakt. De gebiedseigen plannen maken inzichtelijk of een andere aanpak in de zone, met gelijk doelbereik en middelen, mogelijk doelmatiger en effectiever kan zijn. Deze kunnen aanleiding zijn voor een omwisselbeslissing, die dus ziet op alle relevante drukfactoren in een gebied. Over beide plannen blijf ik de komende periode in nauwe afstemming met de provincies.

Hoe voorkomt de minister dat het scenario dat de Wageningen Universiteit schetst waarheid wordt?

Op welke wijze zorgt het maatregelenpakket ervoor dat er in Nederland een diverse landbouwsector blijft met keuzeruimte voor ondernemers op hun bedrijfslocatie een passende keuze te maken?

Antwoord
Grotere bedrijven kunnen de benodigde investeringen zelf vaker en beter dragen. Het kabinet wil dat ook kleinere, extensievere en biologische bedrijven de noodzakelijke stappen kunnen zetten. Dit betekent ook iets voor hoe het ondersteuningspakket wordt vormgegeven. Bij de uitwerking van nieuwe ondersteunende maatregelen zal ik nagaan of er specifieke voorwaarden gesteld kunnen worden, zoals een hoger subsidiepercentage voor deze bedrijven en daarbij zal ik gebruik maken van de ruimte die de Europese staatssteunkaders daarvoor bieden.

Ik ben ervan overtuigd dat de inzet van het kabinet op onderzoek en innovatie ervoor gaat zorgen dat de komende jaren nieuwe praktijkrijpe maatregelen beschikbaar komen. Met het uitgebreide pakket aan bestaande en nieuwe ondersteunende maatregelen wordt de economische impact van de noodzakelijke maatregelen kleiner en haalbaar voor meer bedrijven.

PRO

Gezien het door PBL genoemde mogelijke financieringstekort bij het reguliere natuurbeheer: hoe waarborgt de minister dat de bereikte natuurkwaliteit ook op de langere termijn behouden blijft?

Antwoord
Ik vind het belangrijk dat er voldoende financiering komt voor natuurbeheer. In het stikstoffonds is in totaal €2,2 miljard t/m 2035 en vanaf 2036 structureel €200 miljoen gereserveerd voor natuur. In het pakket voor natuur zal natuurbeheer ook worden meegenomen. Om onze natuur goed te kunnen blijven beheren zijn extra middelen nodig. Hiervoor stelt het kabinet in 2027 samen met de provincies €100 miljoen extra beschikbaar. Voor de periode daarna werken het Rijk en de provincies toe naar een Natuurpact 2.0. Hierin zullen nieuwe structurele afspraken over het natuurbeleid worden gemaakt, waaronder de financiering en borging van natuurbeheer. Deze investering in beheer is de basis voor natuurherstel en draagt bij om de vergunningverlening van het slot te krijgen.

Kan de minister reflecteren op de zaken die in het artikel van het Algemeen Dagblad stonden, en die ook echt een rol zijn blijven spelen in het debat erover, en kan hij deze ook weerleggen. Klopt het dat de provincies nog steeds aan dezelfde doelen gebonden zijn? En kunt u vertellen dat kleinere zones mogen, stond ook al in de brief in juni, ,maar dat als je de zones kleiner maakt dat er dan in die zones rondom Natura 2000-gebied bijna geen landbouw meer mogelijk is en dat de minister er juist voor gekozen heeft om die zones groter te maken zodat de landbouw nog wel mogelijk blijft?

Antwoord

Zonering is een essentieel onderdeel van onze aanpak. Het Rijk zet met zonering een aanpak neer die op een geborgde manier zorgt voor het wegnemen van drukfactoren en waarbij zoveel mogelijk recht wordt gedaan aan een gelijk speelveld voor boeren. Provincies kunnen binnen deze kaders komen tot een gebiedseigen invulling, de omwisselbeslissing. Bijvoorbeeld een kleinere zone, met strengere regels of aanvullende inzet buiten de zones. Het is dan aan provincies om na te gaan of welke vormen van landbouw er in die zones nog mogelijk zijn wanneer zij eigen plannen maken. Het kabinet is voorstander van het behouden van extensieve vormen van landbouw in de zones en mede daarom zijn we tot de zones gekomen zoals voorgesteld.

Essentieel is dat de gebiedseigen invulling leidt tot eenzelfde en geborgd effect op vergunningverlening en systeemherstel als de Rijksaanpak. Ook dient dit plan te passen binnen de financiële kaders van het Rijk. Zo wordt ruimte gegeven voor gebiedseigen plannen, terwijl tegelijkertijd het effect en de borging van de aanpak verzekerd blijft.

Daar waar de regels van toepassing zijn gelet op de drukfactoren dient een gebiedseigen plan aan dezelfde lat te voldoen. Mocht toepassing van de rijksregels leiden tot meer emissiereductie dan nodig voor additionaliteit in een gebied, kan ook via een omwisselbeslissing een andere normhoogte worden voorgesteld.

Spreker heeft vragen over kleinere zones in Noord-Holland. Dat betekent daar gewoon dat de bedrijven onteigend zullen moeten worden in die zones. Zijn ook juist vaak de hele duurzame bedrijven biologische bedrijven die al in die zones gevestigd zijn en waar landbouw ook van oudsher onderdeel van het natuurlijke systeem is. Graag toelichting hierop.

Antwoord
Provincies krijgen de mogelijkheid om een eigen plan per gebied te maken, waarmee met eigen maatregelen dezelfde bijdrage wordt geleverd aan natuurherstel en vergunningverlening. Daarbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan een kleinere en geborgde zone, in combinatie met strengere regels binnen de zone of in combinatie met gerichte emissiereductie buiten de zone. Strengere regels in kleinere zones zullen leiden tot een beperkter toekomstperspectief voor individuele bedrijven, ongeacht of het reguliere of biologische bedrijven betreft. Het is aan een provincie om dit toekomstperspectief mee te wegen in de totstandkoming van gebiedseigen plannen.

Ik ben het met de fractie van PRO eens dat het van belang is om de duurzame koplopers waar mogelijk te belonen en behouden. Het kabinet is voorstander van het behouden van extensieve vormen van landbouw in de zones en mede daarom zijn we tot de zones gekomen zoals voorgesteld. Dit zal ik ook meenemen in gesprekken met provincies over de gebiedseigen plannen. PBL heeft daarbij aangegeven dat met zones van 250 meter het onwaarschijnlijk is dat alle drukfactoren effectief opgelost kunnen worden en daarmee leidt tot natuurherstel en het lostrekken van vergunningverlening.

Ik zou ook aan de minister willen vragen of hij nog een keertje uit kan leggen dat de rekenkundige ondergrens niet gratis ingevoerd kan worden. Hij heeft immers in de laatste brief gezegd: 'die rekenkundige ondergrens gaan we eerder invoeren, maar dat betekent ook dat snel begonnen moet worden met de beheermaatregelen in stikstofgevoelige natuur, en dat er juridisch vastgelegd moet worden dat er stikstofreductie plaats gaat vinden.

Antwoord

Ik ben van plan om een rekenkundige ondergrens (RKO) enkel en alleen in te voeren als dat verantwoord kan. Het kabinet heeft daarom besloten om drie randvoorwaarden op te stellen waaraan voldaan moet zijn voordat de RKO op 1 juli 2027 wordt ingevoerd. Om snel te kunnen invoeren zijn we daarom voortvarend met deze 3 randvoorwaarden aan de slag gegaan:

- De spoedwet en het programma Landbouw, Natuur en Stikstof moet juridisch vastgesteld zijn. Daarmee doe ik een beroep op zowel de Eerste als Tweede Kamer.
- De AMvB voor de zonering moet door de Eerste en Tweede Kamer behandeld zijn.
- De benodigde beheersmaatregelen specifiek voor de RKO moeten zijn vastgelegd.

Samen met de provincies wordt verder uitgewerkt hoe de beheersmaatregelen zo snel mogelijk voldoende geborgd kunnen worden. Daarmee voorkomen we ongewenste lokale en/of regionale depositiestijging, zodat de RKO op 1 juli 2027 kan worden ingevoerd.

Kan de minister reflecteren op hoe het voorgestelde programma het behoud van grasland waarborgt?

Antwoord
Het kabinet stuurt op het voorkomen van negatieve milieueffecten van teelten. Dit doet het met name met maatregelen op het gebied van bemesting en het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. In het maatregelpakket voor stikstof zijn maatregelen opgenomen die hierop sturen, zoals de verplichting in de zones rond Natura 2000-gebieden van minimaal een keer per drie jaar een rustgewas.

In het kader van grondgebondenheid is een verplichting opgenomen voor een verplicht aandeel grasland/rustgewassen op uitspoelingsgevoelige gronden (minimaal 85%). Daarnaast werkt het kabinet aan de voorbereidingen om te komen tot het 8e actieprogramma Nitraatrichtlijn en het gewasbeschermingsmiddelenbeleid (in het kader van het Convenant Gewasbescherming), dat eveneens gericht is op verbetering van de waterkwaliteit.

Het pakket aan regels in de zones moet leiden tot het voorkomen van ongewenste veranderingen in grondgebruik. Als richting 2035 zou blijken dat te veel ongewenste veranderingen van grondgebruik zouden optreden, dan zal het kabinet een tijdelijke regel instellen. Het kabinet stuurt niet op teelten zelf. Ook omdat het kabinet meent dat omzetten van gras in voedselgewassen op zichzelf ook niet ongewenst is en dat ook niet zou willen verbieden.

Hoe groot is de groep boeren in de rand van natuurgebieden die nu al voldoet aan de normen en het voorbeeld kunnen zijn voor al die andere boeren in dat gebied?

Antwoord
In de zones wordt een extensieve vorm van landbouw voorgesteld; boeren die al stappen hebben gezet richting een extensieve bedrijfsvoering (bijvoorbeeld biologisch) kunnen zeker een voorbeeld zijn andere boeren en voor de toekomst van de landbouw in de zones. Bij het uitwerken van de regels in de zones wordt gezocht naar een balans tussen natuurherstel en realiseren/behouden van een extensieve landbouw met

toekomstperspectief, bij deze uitwerking is onder andere gekeken naar de bedrijfsvoering van bestaande biologische bedrijven.

Als onderdeel van de uitwerking van de regels wordt ook in kaart gebracht hoeveel bedrijven al aan de regels voldoen. Aangezien het gaat om een set aan regels, die nog verder verfijnd wordt kan op dit moment nog niet exact gezegd worden hoeveel bedrijven voldoen aan deze regels.

Voor de grondgebondenheidsnorm zijn wel landelijke cijfers voorhanden. Op dit moment voldoet 2/3de van de biologische melkveehouderijen nu aan een norm van 1,5 GVE per hectare, waarbij nu niet bekend is waar die bedrijven precies gevestigd zijn. Vrijwel iedere biologische melkveehouder voldoet aan een norm van 2,6 GVE per hectare. Het kabinet heeft in de brief van 3 november jl. aangekondigd te komen tot de grondgebondenheidsnorm van 1,5 GVE/hectare op gebiedsniveau en is het aan de provincies om de puzzel te leggen om tot deze norm te komen. Dat vraag een zorgvuldig en complex gebiedsproces waarin de som van het aantal melkkoeien en het areaal grond in de zones tot een niveau van 1,5 GVE/hectare wordt gebracht, dat kan in de praktijk betekenen dat er gedifferentieerd wordt tussen individuele bedrijven.

Mogelijk worden de zones kleiner omdat provincies gemotiveerd aangeven dat ze kleinere zones willen, maar die zones hadden ook een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan het doel van 15 procent biologisch areaal. Als die biologische bedrijven dan niet in die zones komen, waar moeten die bedrijven dan wel komen?

Antwoord
In de zones rond kwetsbare gebieden staat een ontwikkeling richting een extensieve landbouw, waaronder biologische landbouw, centraal. De zones leveren daarmee een stevige bijdrage aan de groei van biologisch areaal in Nederland, maar omschakelen naar biologische landbouw is in de zones niet verplicht. Het biologische landbouwareaal moet namelijk ook buiten de zones groeien om de ambitie van 15% te halen. Deze groei kan in heel Nederland plaatsvinden. De voorgenomen maatregelen uit het versnellingsplan van 26 juni zijn niet alleen gericht op groei in de zones, maar ook op de groei daarbuiten, zoals in veenweidegebied en kwetsbare watergebieden.

En daarmee hangt ook samen dat de GVE-norm in de zones dan niet meer op bedrijfsniveau zullen gelden, maar op gebiedsniveau. Wat houdt dat precies in? Klopt het dat dit leidt tot meer mogelijkheden voor intensieve veehouderij in de zones?

Antwoord
Het is belangrijk om te duiden dat grondgebondenheid zich enkel richt op de melkveehouderij en niet op de intensieve veehouderij (pluimvee en varkens). Door het stellen van een norm van 1,5 GVE/hectare op gebiedsniveau wordt het aantal stuks melkvee op gebiedsniveau gemaximeerd.

Dat betekent dat de melkveehouderijen die gezamenlijk actief zijn in de zones als geheel moeten voldoen aan de norm van 1,5 GVE/ha. Een individueel bedrijf kan dus wel boven de 1,5 GVE/ha op bedrijfsniveau zitten, maar daar zal dan een ander melkveebedrijf met een gemiddeld lagere veebezetting tegenover moeten staan. Uitgaande van een landelijke gemiddelde veebezetting van 2,3 GVE/ha op bedrijfsniveau is een sterke mate van extensivering nodig om het doel van 1,5 GVE/ha te halen.

Is de minister het met ons eens dat als we kijken naar de verschillende opgaven in natuurgebieden en waterwingebieden, 1) de biologische landbouw rondom die gebieden de meest wenselijke vorm van landbouw is en zo ja, 2) waarom de minister daar niet wat explicieter op aanstuurt?

Antwoord
Ik ben het met de fractie van PRO eens dat biologische landbouw goed past in de zones en in de kwetsbare watergebieden, maar er zijn hier meerdere opties mogelijk. Zo kunnen natuurinclusieve melkveehouderijen (niveau 3 en 4) ook goed passen op deze locaties. Daarbij is er ook de mogelijkheid voor een verbreed bedrijfsmodel met minder dieren aangevuld met nevenactiviteiten, zoals een zorgboerderij of een camperplaats. Ik vind het belangrijk om ondernemers hierin niet onnodig te beperken.

Wanneer heeft het kabinet alle instructieregels voor de provincies die gaan gelden in de zones uitgewerkt en hoe voorkomt het kabinet dat, door het uitstel van de deadline van een omwisselbesluit, zonering vertraging oploopt?

Antwoord
Momenteel wordt er hard gewerkt aan de uitwerking voor de regels in de zones. Dat zullen deels instructieregels zijn en deels direct werkende regels voor agrarische activiteiten. Deze regels werk ik momenteel uit in de AMvB Zonering die begin 2027 via internetconsultatie zal worden voorgelegd. Ik acht het van groot belang dat omwisselbeslissingen niet tot onnodige vertraging leiden. Sommige provincies hebben namelijk al vergevorderde aanpakken liggen. Voor hen zal het haalbaar zijn om tot een omwisselbeslissing binnen de gestelde deadline te komen, of zelfs ruim voor die tijd.

En hoe beloont en stimuleert het kabinet provincies die eerder aan de slag gaan met de Rijksinstructieregels of hun maatwerk eerder inleveren dan één september 2028?

Antwoord
Provincies hebben tot 1 september 2028 de tijd om met een eigen plan te komen voor een gebied. Voor provincies die al vergevorderd zijn met hun gebiedseigen plan is het uiteraard mogelijk om al eerder een verzoek in te dienen. Ik ga hierover graag in gesprek met de betreffende provincies.
Ik streef ernaar de provincies die voor 1 september 2028 hun gebiedseigen plan indienen eerder duidelijkheid te geven, zodat zij door kunnen met de uitvoering.

Wat gaat de minister zeggen tegen de provincies die nu al zones hebben ingesteld?

Antwoord
Verschillende provincies hebben de afgelopen jaren grote stappen vooruitgezet met de uitwerking van hun plannen. Bij sommige provincies leidt dat ook tot concrete plannen om de zones in te stellen met verschillende maatregelen. Deze plannen kunnen, binnen de mogelijkheden voor maatwerk, als alternatief worden voorgesteld. Ik zal in dat geval, in gesprek met de betreffende provincies, wel onderzoeken of de combinatie van de gekozen zones en de maatregelen die daar gaan gelden, een vergelijkbaar resultaat opleveren als de plannen die het rijk nu heeft opgesteld, met een gelijke mate van borging en kosten.

Wat is het tijdspad als het gaat over de beoordeling van de provinciale plannen? Hoeveel maanden duurt dit en is er voldoende capaciteit om dit te toetsen?
Krijgen de provincie een tweede of derde kans als de provinciale plannen niet voldoen aan de criteria die in het programma zijn opgetekend?

Antwoord
De provincies hebben tot 1 september 2028 om een gebiedseigen aanpak tot stand te brengen. Vervolgens start de beoordeling van deze plannen[2]. De kaders en processen voor de beoordeling worden momenteel uitgewerkt. Dat vraagt ook om afstemming met externe kennis- en adviesinstellingen. Over het precieze tijdpad zal ik uw Kamer bij publicatie van de AMvB informeren. Ik ben voornemens hierover nauw af te stemmen met de provincies die een omwisselbeslissing voorbereiden, om ook tijdig de kansrijkheid hiervan in te kunnen schatten en dit te bespreken.

Verplicht het rijk provincies om, tegelijkertijd met het maatwerk, wel alvast de impact en de uitwerking van de Rijksinstructieregels voor te bereiden zodat we geen tijd verliezen?

Antwoord
Wanneer in een gebied geen gebiedseigenaanpak tot stand komt of wanneer ik deze niet als positief beoordeel, dan gaan de Rijksinstructieregels gelden. Ik ben voornemens dit in nauwe afstemming met de provincies te doen die een omwisselbeslissing voorbereiden, om ook tijdig de kansrijkheid hiervan in te kunnen schatten en dit te bespreken. Op deze manier hoop ik zo min mogelijk tijd te verliezen.

Als maatwerk niet toereikend is, vereist het Rijk een HUF-toets van provincies (handhaafbaarheid, uitvoerbaarheid en fraudegevoeligheid)?

Antwoord
Ik verplicht de provincies niet tot het uitvoeren van een HUF-toets voor de omwisselbeslissing. Dat past niet binnen de interbestuurlijke verhoudingen. Uiteraard vind ik uitvoerbaarheid en handhaafbaarheid van belang. Ik zal dit meenemen in mijn integrale beoordeling van de omwisselbeslissingen. Ook worden de medeoverheden daarbij gevraagd worden om te reflecteren op de Uitvoeringstoets Decentrale Overheden (UDO) die zal worden doorlopen en zal aan hen ook worden gevraagd deze te vergelijken met de eigen aanpak.

Hoe voorkomen we dat de focus op maatwerk uitmondt in een NPLG 2.0 met heel veel gepraat, maar weinig resultaat?

Antwoord
Om te voorkomen dat gebiedseigen plannen enkel leiden tot langdurige gesprekken, kiest het kabinet ervoor hier een duidelijke deadline op te zetten van 1 september 2028[3]. Een aantal provincies is al ver gevorderd met hun plannen en met de borging van deze plannen, juist door de inzet in NPLG-tijd. Via de maatwerkaanpak kunnen we daar nu juist voortbouwen. In die provincies zie ik kansen voor de omwisselbeslissing als onderdeel van het maatwerk. In provincies of gebieden waar de plannen en de borging nu nog niet zo ver zijn, ligt het volgen van de rijksregels meer voor de hand.

[2] Kamerstuk 2026Z23902
[3] Kamerstuk 2026Z23902

Wat zijn de manieren waarop de provincie het eigen maatwerk kan kunnen borgen en hoe toetst de minister of het maatwerk voldoende geborgd is?

Antwoord
De borging van de gebiedseigen aanpak is een van de vereisten waar een omwisselbeslissing aan moet voldoen. Het moet gaan om bestuursrechtelijke borging. Daarbij kan gedacht worden aan regels in de provinciale omgevingsverordening, het omgevingsplan of voorschriften in de natuurvergunning, of wettelijke herverkaveling. De exacte kaders en processen voor de beoordeling worden momenteel uitgewerkt.

En wanneer moeten provincies de instructieregels dan wel de eigen plannen hebben verwerkt in een omgevingsverordening?

Antwoord
In de AMvB zonering zal worden bepaald wanneer provincies de instructieregels in de omgevingsverordening moeten opnemen of daaraan uitvoering moeten geven. De precieze termijn kan per regel worden afgestemd op de voorgenomen inwerkingtreding van de regel. Uiteindelijk zullen de regels op 1 januari 2035 in werking moeten treden.

Welke rol heeft de ecologische Autoriteit in het toetsen en beoordelen van provinciale additionaliteit plannen en maatwerk?

Antwoord
Provincies gaan gefaseerd, parallel aan de verdere uitwerking van het pakket, aan de slag met opstellen van additionaliteitsplannen. Over een mogelijke rol van de Ecologische Autoriteit bij de totstandkoming van deze plannen ga ik nog met hen in gesprek. Ik ben voornemens bij de beoordeling van de omwisselbeslissingen in het kader van de zoneringsaanpak externe expertise te betrekken. De processen voor de beoordeling van de plannen worden momenteel verder uitgewerkt.

Bij de wet groen gas heeft PRO een motie ingediend die vraagt om een lock-ineffect op de intensieve veehouderij door mestvergisters te voorkomen. Welke acties onderneemt de minister om dit te voorkomen?

Antwoord
Het uitganspunt van het kabinet is dat maatregelen gericht op stikstof integraal worden ingericht, zodat er rekening gehouden wordt met andere opgaven en maatregelen die hier, waar mogelijk, aan bijdragen. Hierdoor wordt het risico op lock-in effecten zoveel als mogelijk beperkt en wordt voorkomen dat maatregelen die worden getroffen in het kader van de ene opgave, worden afgewenteld op een andere opgave. Dit is effectiever en doelmatiger en heeft ook als doel te voorkomen dat (agrarische) ondernemers steeds nieuwe investeringen moeten doen voor verschillende deelopgaven.

Kan de minister toezeggen de Kamer te informeren over een afbouwpad voor kunstmest?

Antwoord

Het kabinet werkt, in reactie op de motie Bromet[4] over het afbouwen van kunstmest, momenteel aan drie sporen om het gebruik van kunstmest in de Nederlandse landbouw terug te dringen, namelijk het efficiënt gebruiken van meststoffen, het circulair gebruiken van meststoffen en de biologische landbouw uitbreiden tot 15% van het landbouwareaal in 2030.

Het efficiënt gebruiken van meststoffen (waaronder kunstmest) wordt via gebruiksnormen genormeerd voor de hoeveelheid aan te wenden stikstof en fosfaat. Daarbij wordt in de zoneringsaanpak voorgesteld de totale gebruiksruimte voor stikstof te maximeren, wat de toepassing van kunstmest zal terugdringen. Daarnaast wordt de motie betrokken bij de vormgeving van de regelgeving vanuit het op te stellen 8e Actieprogramma Nitraatrichtlijn. Het circulair gebruik van nutriënten wordt bevorderd door de mogelijkheid om Renure-meststoffen afkomstig uit dierlijke mest te gebruiken als kunstmestvervangers. Tot slot leidt de uitbreidingsdoelstelling van 15% biologische landbouw tot afname van gebruik van kunstmest.

Het kabinet wil met de inzet langs deze drie sporen (op termijn) kunstmest afkomstig uit fossiele bronnen verminderen. Dit zal de negatieve emissies die vrijkomen bij de productie van kunstmest beperken en de afhankelijkheid van fossiele energiebronnen voor de productie van kunstmest verminderen. Het kabinet heeft recent de regelgeving voor emissiearm uitrijden van ureum-houdende kunstmest in procedure gebracht om de impact van kunstmest op veldemissies te verminderen.

Tegelijkertijd vraagt een optimale en economisch rendabele teelt van niet-biologische gewassen om het gebruik van verschillende meststoffen. Dat is een combinatie van dierlijke mest, Renure-meststoffen en/of andere meststoffen, zoals compost en kunstmest. Het kunstmestgebruik zal via deze drie sporen de komende jaren afnemen, maar een Nederlandse landbouw die producten voor de Europese markt produceert kan om concurrerend te zijn niet geheel zonder kunstmest.

In de begroting is voor het landgebruik van de veenweide aanpak in de bossenstrategie 50 miljoen euro extra gereserveerd voor 2027 tot 2031. Hoe staat de minister tegenover de oproep van provincies om de door een gebrek aan belangstelling ongebruikte middelen van de subsidieregeling extensivering melkveehouders (de Sem-regeling) voor deze doeleinden in te zetten?

Antwoord
De Subsidieregeling extensivering melkveehouderij (Sem) staat nog open tot en met woensdag 27 januari 2027. Na sluiting van de openstelling kan de omvang van de mogelijke onderuitputting worden vastgesteld. Besluitvorming over alternatieve aanwending van de mogelijke onderuitputting zal onderdeel uitmaken van de voorjaarsbesluitvorming. Hierbij wordt meegewogen dat de Sem leidt tot een definitieve verkleining van de melkveestapel (omdat rechten worden doorgehaald).

Ik wil graag weten van de minister wat de reden is van het niet gebruiken van de Sem. Zit dat erin dat er geen kennis over is, is de regeling moeilijk in te vullen, of iets anders?

Antwoord

[4] Kamerstuk 33037, nr. 595

De Subsidieregeling extensivering melkveehouderij (Sem) staat nog open tot en met woensdag 27 januari 2027. Ik heb de Kamer eerder dit jaar in reactie op vragen van lid den Hollander geïnformeerd over de lage deelnamebereidheid tot nu toe en de mogelijke redeneren hiervoor[5]. De Sem is een vrijwillige regeling en deelname is een ondernemersbeslissing. Het is op voorhand niet in te schatten hoe groot de toename van het aantal aanvragen zal zijn. Het definitieve aantal deelnemers zal na de sluiting van de openstelling bekend zijn. De beperkte deelname aan de regeling tot nu toe heeft onder andere te maken met de koppeling van de bedrijfsspecifieke emissienormen voor de melkveehouderij aan fosfaatrechten. Hierdoor is het voor ondernemers interessant om fosfaatrechten aan te houden. Een andere reden is dat de vergoeding per fosfaatrecht in de Sem lager ligt dan de huidige marktwaarde. Zoals ook aangegeven in de antwoorden op de vragen van lid den Hollander kan ik de vergoeding per fosfaatrecht in de Sem niet aanpassen.

D66

Over het pakket: hoe en onder welke voorwaarden worden de financiële middelen per provincie en gebied verdeeld?

Antwoord
Het merendeel van de middelen zal naar verwachting beschikbaar komen via rijksregelingen voor agrarische ondernemers. Zo komen de middelen voor afwaardering van gronden naar verwachting beschikbaar voor alle boeren in zones. Deze middelen worden dus niet verdeeld over provincies.

Naar verwachting zal een deel van de middelen wel via de provincies naar de gebieden gaan, bijvoorbeeld de middelen voor natuurherstel. Voor welk deel en langs welke weg is op dit moment nog niet te zeggen. Als onderdeel van de zoneringsaanpak worden provincies in de gelegenheid gesteld om een gebiedseigen plan te maken. Hiervoor wordt een financieel kader opgesteld en geldt dat de planvorming moet passen binnen de beschikbare budgetten voor zonering. Het vervolgproces om te komen tot verdere uitwerking doorloop ik samen met de provincies.

Is de minister bereid om bij de stal- en managementmaatregelen waarvoor bijna €1 miljard in het fonds staat al uit te gaan van de verwachte eisen voor dierwaardigheid?

Antwoord
Zoals aangeven in de brieven over het pakket[6] wordt voor de ondersteuning bij investeringen in integraal duurzame stallen verschillende instrumenten verkend, zowel subsidies als, waar mogelijk, fiscale instrumenten en instrumenten gericht op financiering. In aanvulling op het bestaande fiscale instrumentarium is in de brief van 3 november jl.[7] reeds een fiscale investeringsfaciliteit dier en klimaat aangekondigd. Vanwege de sterke relatie tussen de opgaven vanuit milieu, klimaat en dierwaardigheid die op het boerenerf samenkomen zal in de verdere uitwerking steeds naar de integraliteit van de opgaven worden gekeken, zodat boeren weten waar ze aan toe zijn en verantwoorde investeringsbeslissingen kunnen nemen.

[5] Kamerstuk 2026Z16685
[6] Kamerstuk 2026Z23902; Kamerstuk 2026Z23903
[7] Kamerstuk 2026Z23903

Vernieuwing landbouw. Wie alleen financiert wat al werkt, financiert geen echte innovatie (voorbeeld afgewezen subsidie). Kan de minister naast de bewezen innovaties en maatregelen, ook oog hebben voor de 'echte koplopers'?

Antwoord
Het kabinet heeft hier oog voor. In artikel 26 van de begroting staat 1,2 miljard euro aan nieuwe middelen voor stalmaatregelen tot 2035. Naast middelen voor integraal duurzame stallen (1,1 miljard euro) is er 100 miljoen voor innovatie. Die zijn onder andere bedoeld voor onderzoek en ontwikkeling van innovatieve stalmaatregelen, en versnelling van het innovatieproces en het continu meten van stalemissies. Dit zijn niet de enige middelen voor innovatie, ook uit de lopende begroting wordt er in innovatie geïnvesteerd zoals:

- €32,8 miljoen voor de Sbv-projecten in de innovatie- en investeringsmodule en verdere ondersteuning van het Nationaal Innovatieloket Veehouderij;
- €10 miljoen voor een nieuw fonds bij het Nationaal Groenfonds voor innovatie voor emissiereductie in de veehouderij;

Op artikel 25 staat voor 2027 tot 2031 bijna 1 miljard euro voor stal- en managementmaatregelen en 69 miljoen euro voor het Investeringsfonds Duurzame Landbouw (IDL). Welk deel van deze middelen wil de minister besteden aan wat je in de technologie 'disruptieve innovatie' zou noemen? Dit betreft innovaties of management innovaties van bedrijven of projecten die zich nog in een vroege fase begeven, en door hun hogere risico ook lastiger aan reguliere financiering komen.

Antwoord
In artikel 26 van de begroting staat 1,2 miljard euro aan nieuwe middelen voor stalmaatregelen tot 2035. De focus ligt hierbij op ondersteuning bij investeringen in integraal duurzame stallen (1,1 miljard euro). Dit zijn niet de enige middelen voor innovatie ook uit de lopende begroting wordt er in innovatie geïnvesteerd zoals:

- €32,8 miljoen voor de Sbv-projecten in de innovatie- en investeringsmodule en verdere ondersteuning van het Nationaal Innovatieloket Veehouderij;
- €10 miljoen voor een nieuw fonds bij het Nationaal Groenfonds voor innovatie voor emissiereductie in de veehouderij;

De overige nieuwe middelen (€0,1 miljard) zijn onder andere bedoeld voor onderzoek en ontwikkeling van innovatieve stalmaatregelen, en daarnaast voor versnelling van het innovatieproces en het continu meten van stalemissies. Bij de ontwikkeling van nieuwe instrumenten voor innovatie zal ik zorgen voor het stimuleren van innovatie in verschillende fasen van het innovatieproces.

Is de minister bereid de beoordelingskaders van RVO zo aan te passen dat bedrijven die op meerdere doelen tegelijk scoren niet afvallen op slechts een absoluut criterium?

Antwoord
Er komen nieuwe middelen beschikbaar voor onderzoek en ontwikkeling van innovatieve stalmaatregelen. Ik bezie daarbij hoe deze middelen het beste ingezet kunnen worden om te komen tot integraal duurzame stallen. Een passend beoordelingskader voor het toetsen van nieuwe projecten hoort daar dan ook bij.
Overigens zag de Sbv-innovatiemodule, waar in de vraag naar wordt gerefereerd, juist op het scoren van meerdere doelen zoals emissies en dierenwelzijn. Dit was een gerichte regeling met subsidie voor veelbelovende en integrale innovaties en dus moesten

projecten voldoende scoren op meer criteria. Ruim 60 projecten hebben destijds subsidie gekregen.

Wil de minister voor alle LVVN-financiering nagaan of regelingen de transitie van het verduurzamen van de Nederlandse voedselketen en specifiek van bedrijven of projecten die zich nog in een vroege fase begeven in innovatie in dienen, of vooral bestaande praktijken in stand houden?

Antwoord
LVVN-financiering dient nu al ter ondersteuning voor ontwikkelingen en activiteiten die gewenst zijn voor het ontwikkelen van de landbouw in het algemeen en van individuele bedrijven in de gewenste richting. Bij ontwikkeling van nieuw beleid is dit één van de maatstaven die wordt gebruikt. Bij evaluaties van beleid wordt in de regel ook altijd gekeken naar doelbereik en doeltreffendheid.

SGP

Waar blijft een programma voor grootschalige bekalking om verzuring tegen te gaan, zoals op de Ginkelse hei succesvol is gedaan, voor meer begrazing en voor verbetering van de waterhuishouding?

Antwoord
Inzet van herstelmaatregelen om drukfactoren tegen te gaan is per gebied maatwerk op basis van de Natuurdoelanalyses. Kalken zou mogelijk een onderdeel van het maatregelenpakket kunnen zijn. Om gebieden echt van het slot krijgen, is het verstandig om in te zetten op systeemherstelmaatregelen zoals bijvoorbeeld hydrologie. Ik kom daarom in 2027 met een regeling waarmee provincies gebiedsgewijs maatregelen kunnen nemen. Zo kan de natuur zich herstellen en dit draagt vervolgens bij aan de vergunningverlening.

Mijn boodschap is drieledig inhoudelijk. 1. Maak meer werk van natuurmaatregelen bestuurlijk. 2. Leg provincies niet aan banden maar geef ruimte en geld om te doen wat voor de verschillende gebieden nodig is. En last but not least: om van het stikstofslot te komen is het niet nodig om boerengezinnen het vel over de neus te halen en klem te zetten. Linksom of rechtsom moeten we vooruit. En wil dat slagen, dan moet er ook iets veranderen. Je kunt in Den Haag wel van alles willen opleggen, maar als dit in Twente de Gelderse vallei, de Krimpenerwaard, of welk gebied dan ook in de praktijk niet gaat werken, dan gaat het niet vliegen. Graag hoor ik de reflectie van de minister op mijn analyse en boodschap.

Antwoord
Het kabinet deelt de analyse van de SGP dat het van belang is dat de aanpak ook in de gebieden en in de praktijk werkt. Hier is de inzet van het kabinet dan ook op gericht. Voor de drie onderdelen ga ik daar nader op in.

Wat betreft natuurmaatregelen geldt dat de inzet op natuurherstel een centrale plek heeft in de aanpak. Zo is er €2,2 miljard voorzien voor natuurmaatregelen. Daarbij hebben provincies een belangrijke rol bij het treffen van deze maatregelen.

Voor gebiedsgericht werken is €9 miljard voorzien voor de gebiedsgerichte aanpak die niet alleen ziet op stikstof, maar op álle drukfactoren. Het kabinet vindt het daarbij van

belang dat provincies ruimte hebben voor eigen uitwerking, juist om in te kunnen spelen op de verschillen in gebieden. Daarom bieden we provincies onder meer de mogelijkheid om met een omwisselbeslissing te komen met een alternatief gebiedsplan.

Het kabinet wil met de aanpak zo goed mogelijk aansluiten bij wat nodig is op het boerenerf. Boeren hoeven die stappen niet alleen te zetten, zij kunnen hierbij rekenen op ondersteuning van het kabinet[8].

Welke verdeling van de 9 miljard euro voor de zonering aanpak heeft de minister nu voor ogen? Komt er ruimte voor provincies om de aanpak van andere drukfactoren mee te nemen ook wat betreft financiering?

Antwoord
Een aanzienlijk deel van de beschikbare €9 miljard is beschikbaar voor extensivering, omschakeling, en bedrijfsverplaatsing in zones rond Natura 2000-gebieden. Ook zijn er binnen de €9 miljard middelen beschikbaar voor hydrologische- en systeemherstelmaatregen. De precieze verdeling van middelen volgt nog; deze is afhankelijk van nadere uitwerking van dit pakket aan maatregelen.

Hiervoor geldt dat de middelen voor de zoneringsaanpak bestemd zijn voor het aanpakken van drukfactoren die passen binnen de scope van de zoneringsaanpak, zoals stikstof en verdroging. Drukfactoren die niet passen binnen de zoneringsaanpak, zoals invasieve exoten of recreatie, kunnen niet worden gefinancierd uit deze middelen. Binnen de middelen voor natuur is mogelijk wel ruimte om deze drukfactoren aan te pakken.

Wordt gekozen voor bijvoorbeeld meerjarige decentrale uitkeringen zonder te veel schotten en beperkende middelvoorschriften bij een omwisselbesluit. Zou onderaan de streep hetzelfde geleverd moeten worden als het kabinet wil, is dit bijvoorbeeld 20 procent extra emissiereductie of gaat het om datgene wat nodig is voor additionaliteit?

Antwoord
Zonering ziet op het aanpakken van alle drukfactoren. Als zonering in specifieke gebieden voor het aantonen van additionaliteit in de vergunningverlening niet nodig is, gaan we niet zoneren voor stikstof. Het kan wel zijn dat zonering bijvoorbeeld voor waterkwaliteit nodig is.
In de Kamerbrief van 26 juni[9] is aangegeven dat naar verwachting gemiddeld 20% emissiereductie in de zone zal worden behaald via de zoneringsaanpak. Per gebied zal dit verschillen: er zijn gebieden waar in de zones al extensief wordt geboerd, daar zal dan minder emissiereductie zijn.

Wat kan er worden gedaan met de €70 miljoen uit het sociaaleconomische investeringsprogramma? Kan de minister toezeggen dat dit niet in beton gegoten is en dat met de provincies eerst gekeken wordt wat nodig is?

Antwoord

[8] Kamerstuk 2026Z23903
[9] Kamerstuk 36800-XIV, nr. 87

Het Kabinet heeft €100 miljoen euro beschikbaar voor het actieprogramma Sterk Platteland en voor gebiedsspecifieke sociaaleconomische investeringen, dit is een integraal onderdeel van de aanpak. Door in plattelandsregio's sociale structuren te versterken en de ontwikkeling van nieuwe economische dragers te stimuleren. Juist de komende jaren. De komende tijd zal ik samen met provincies en maatschappelijke partijen, zoals de P10, de Landelijke Vereniging van Kleine Kernen en plattelandsgemeenschappen kijken wat er nodig is. Naast het regiospecifiek sociaaleconomisch investeringsprogramma werk ik met de genoemde partijen ook aan een landsbreed actieprogramma Sterk Platteland.

Waarom kiest de minister niet voor een bestuursakkoord om duidelijke afspraken te maken met provincies die recht doen aan waar zij mee bezig zijn, wat gebieden nodig hebben en die een onnodige stapeling van eisen op het boerenerf voorkomen? En komt er een uitvoeringstoets decentrale overheden, zoals eerder is afgesproken?

Antwoord
De grote rol van de provincies bij de uitvoering is evident. De komende periode werk ik samen met medeoverheden en gebiedspartners aan een gezamenlijke aanpak om de uitvoeringskracht te versterken. Ik maak daarover graag afspraken met de provincies en andere medeoverheden. Welke vorm deze afspraken krijgen is nader te bepalen, waarbij ik eraan hecht om snel stappen te kunnen zetten. Zoals aangegeven in mijn Kamerbrief van 3 november[10] laat ik een uitvoeringstoets decentrale overheden uitvoeren.

Waarom wordt er niet meer geïnvesteerd in natuurherstel?

Antwoord
Ik deel de intentie van de SGP dat we in onze natuur moeten investeren. We kunnen ons niet permitteren om te wachten met het nemen van Natuurherstelmaatregelen. Daarom heeft het Kabinet eerder dit jaar al € 100 miljoen voor natuurherstelprojecten vrijgemaakt. De uitvoering is hiervan in volle gang.

De komende jaren zijn er middelen om natuurbeheer te versterken en aanvullende herstelmaatregelen te treffen. Hierbij houd ik ook rekening wat te realiseren is in de praktijk. Daarnaast zijn er in de zoneringsaanpak middelen voor systeemherstel voorzien. Dit zijn aanvullende middelen voor maatregelen bovenop bestaande uitvoeringsprogramma's zoals het Programma Natuur.

Gaat een deel van het zoneringsbudget ook naar natuurherstel in de gebieden zelf?

Antwoord
Nee, daarvoor zijn de natuurherstelmiddelen uit pijler 3 bedoeld.

In 2027 komt 16 miljoen euro beschikbaar voor monitoring van de natuurherstel. Alleen maar om te kijken welke herstelmaatregelen in het natuurplan opgenomen moeten worden. Dat klinkt als geldverspilling. Graag opheldering.

[10] Kamerstuk 2026Z23902

Antwoord
De 16,1 miljoen euro in 2027 bevat het volledige programmabudget voor de Natuurherstelverordening (NHV). Een groot onderdeel hiervan bestaat uit extra onderzoek en monitoring die verplicht is vanuit de NHV, maar ook alle andere kosten die gemaakt worden bij het opstellen van het Natuurplan vallen hieronder. Het gaat dus niet alleen om monitoring of het uitwerken van herstelmaatregelen, maar ook het opleveren van het Natuurplan.

Er is eerder 600 miljoen euro beschikbaar gesteld voor de Subsidieregeling extensivering melkveehouderij (Sem). Ik begrijp dat rond de één procent is aangevraagd. En wat is het perspectief voor deze regeling dan?

Antwoord
De Sem staat nog open tot en met woensdag 27 januari 2027. Na sluiting van de openstelling kan de omvang van de mogelijke onderuitputting worden vastgesteld. Besluitvorming over alternatieve aanwending van de mogelijke onderuitputting zou onderdeel kunnen uitmaken van de voorjaarsbesluitvorming. Ik kan daar nu niet op vooruitlopen. Bij die besluitvorming over een eventuele alternatieve aanwending van de middelen, wil ik meewegen dat de Sem leidt tot een definitieve verkleining van de melkveestapel (omdat rechten worden doorgehaald).

Het kabinet schrijft dat zij financiële ondersteuning biedt voor boeren tot 2035, maar dan zou juiste de bedrijfsemissienormen en GVE-norm ingaan en krijgen veel bedrijven een behoorlijke klap. Wil het kabinet werkelijk dat boeren daarna het financieel zelf maar uit moeten zoeken?

Het kan niet zo zijn dat we normen invoeren die of dure stalaanpassingen vragen, die inkomensverlies met zich meebrengen, of investeringen in de grond vergen. En dan de boerengezinnen in de kou laten staan; graag opheldering.

Antwoord
Uiterlijk in 2035 moeten ondernemers aan de nieuwe normen voldoen en dat vraagt van veel ondernemers een aanpassing in de bedrijfsvoering. Ik heb een uitgebreid pakket met middelen voor ondersteuning van agrariërs naar 2035 toe. Hiermee worden ze ondersteund bij bijvoorbeeld investeringen voor het aanpassen van een stal. En natuurlijk kunnen agrariërs bestaande middelen en regelingen voor ondersteuning zoals ANB en het GLB blijven benutten. Met deze steun is het vervolgens aan ondernemers zelf om te zorgen dat met de aanpassing van de bedrijfsvoering een duurzaam verdienmodel ontstaat. Daarbij heeft de keten ook een belangrijke rol, daar zet ik op in met mijn ketenaanpak.

Er zijn verschillende boeren die op afzienbare termijn willen stoppen en geen opvolger hebben. Wordt gekeken naar financiële steun en afspraken met deze boeren om de stopdatum naar voren te halen en het stoppen zeker te stellen zodat je dit alvast in kunt rekenen?

Antwoord
De Vrijwillige beëindigingsregeling veehouderij-locaties (Vbr) helpt ondernemers die van plan zijn op termijn te stoppen om hun besluit naar voren te halen. Het vrijwillige karakter maakt dat het moment van stoppen niet eerder zeker gesteld kan worden dan

wanneer de locatie is gesloten. Uitgesteld stoppen, in de vorm van een financiële vergoeding op termijn, is helaas niet mogelijk.

In de eerste plaats verhoudt zich dit niet tot de staatssteunkaders, die vereisen dat een ondernemer op korte termijn zijn locatie sluit. In de tweede plaats blijft stoppen tijdens het hele proces vrijwillig: een veehouder kan ook beslissen toch door te gaan. De stikstofruimte kan dus ook pas na sluiting van de locatie worden meegerekend.

JA21

Is de minister bereid om provincies meer vrijheid te geven bij de besteding van beschikbare middelen zodat zij zelf kunnen bepalen welke maatregelen het meest effectief zijn om de afgesproken stikstofreductie te realiseren zonder daarbij vooraf te worden beperkt door geoormerkte budgetten?

Antwoord
Het merendeel van de middelen zal naar verwachting beschikbaar komen via rijksregelingen voor agrarische ondernemers. Zo komen de middelen voor afwaardering van gronden naar verwachting beschikbaar voor alle boeren in zones. Wat dit betekent voor middelen die direct naar provincies en medeoverheden vloeien wordt nu verder uitgewerkt.

Momenteel wordt de financiële strategie voor de €9 miljard aan beschikbare middelen verder uitgewerkt. Onderdeel hiervan is ook nadere inkadering van de mogelijkheden die provincie krijgen voor de besteding van middelen.

Met welke grondprijzen en welke verwachte prijsontwikkeling is bij de budgettering dan rekening gehouden?

Antwoord
De beschikbare ruimte in Nederland wordt intensief gebruikt en de grondprijs is een afspiegeling van vraag en aanbod. De grondprijs wordt echter ook sterk bepaald door de verwachtingen die de grondeigenaar heeft op een grondwaardesprong. Bijvoorbeeld als landbouwgrond wordt aangekocht voor woningbouw.

Met de Nota Ruimte en de zoneringsaanpak geeft het kabinet helderheid over waar welk grondgebruik gewenst is. Het hoeft dan ook niet zo te zijn dat extensivering automatisch zal leiden tot een stijging van de grondprijs. Het normeren van het gebruik en daarmee het beperken van het opbrengend vermogen kan ook het tegenovergestelde effect hebben. Ik laat momenteel onderzoeken wat de mogelijke effecten zijn van de zoneringsaanpak op de ontwikkeling van de grondprijs.

Hoe wordt voorkomen dat stijgende grondprijzen de beschikbare middelen ontoereikend maken en noodzakelijke bedrijfsaanpassingen voor boeren daarmee financieel onhaalbaar worden?

Is alleen budget beschikbaar stellen voor grondaankoop en afwaardering voldoende?

Antwoord

Om voldoende grondmobiliteit te realiseren, is er is zeker meer nodig in een zone dan alleen maar aankopen en afwaarderen van gronden. Het kabinet komt met een aantal maatregelen, zodat er een palet aan grondinstrumenten beschikbaar is in de zones. Het kabinet stelt middelen beschikbaar om de inzet van landinrichtingsinstrumenten te stimuleren. Het gaat daarbij om vrijwillige kavelruil en wettelijke herverkaveling die recent zijn gemoderniseerd. Deze worden met ondersteuning beschikbaar gesteld aan de provincies.

Ook wordt er met het ministerie van VRO gewerkt aan het mogelijk maken van het vestigen van een voorkeursrecht, waarbij landbouwgronden kunnen worden aangekocht en voor de landbouw worden behouden. Ze veranderen dan dus niet van functie. Daarnaast kan de Nationale Grondbank provincies ondersteunen bij de aankoop, waardering van de gronden en de verkoop daarvan. Aanpassing aan pachtregelgeving moeten er bovendien voor zorgen dat verduurzaming beter geborgd kan worden voor pachter en verpachter.

Kan de minister aangeven welk deel van de €10 miljard voor gebiedsaanpak en extensivering beschikbaar is voor grond afwaardering, inkomensschade en aanpassingen in de bedrijfsvoering? En kan de minister daarbij ook toelichten of en op welke wijze bestaande ANLb en GLB-betalingen worden verrekend met de compensatie en of dit ertoe kan leiden dat boeren ook uiteindelijk niet de volledige schade vergoed krijgen?

Antwoord
Van de beschikbare middelen voor de zoneringsaanpak is een aanzienlijk deel beschikbaar voor extensivering. De precieze verdeling van middelen volgt nog en is afhankelijk van vervolgbesluitvorming. In de verdere uitwerking zie ik erop toe dat bestaande en nieuwe instrumenten goed op elkaar aansluiten. Ik heb daarbij ook oog voor de koppeling met ANLB en GLB-betalingen, om ongewenste en niet toegestane cumulatie te voorkomen.

Ook lopen niet alle regelingen via het Rijk. Provincies en andere medeoverheden hebben eigen bevoegdheden en zetten ook zelf regelingen en instrumenten in. Cumulatie voorkomen kunnen we dus niet alleen. Daarvoor is gezamenlijke regie nodig, met heldere afspraken tussen de overheden over welke regeling waarvoor is en hoe ze op elkaar aansluiten.

Een aantal provincies heeft inmiddels maatregelenpakketten gepresenteerd. Bieden die pakketten van die provincies voldoende basis om de RKO daartoe aan te passen en zo nee waar ontbreekt het dan volgens de minister aan?

Antwoord
Dat de provincies maatregelen nemen is heel positief, maar deze bieden nog onvoldoende basis om de RKO in te voeren. Om de RKO verantwoord in te voeren, hebben we als kabinet drie voorwaarden:

- Spoedwet en het programma zijn vastgesteld
- AMvB Zonering is vastgesteld
- Beheersmaatregelen zijn vastgesteld

Dit is om te voorkomen dat extra stikstofneerslag als gevolg van de RKO leidt tot (dreigende) verslechtering in gebieden, waardoor de opgave op die plekken nog verder verzwaard wordt.

Kunt u dan ook zeggen wat de hoogte wordt van de RKO? Wordt dat nou 1 Mol of wordt dat 0,5 Mol. Kunt u daar nu definitief duidelijkheid over geven?

Antwoord
Voor de rekenkundige ondergrens wordt nu het expertoordeel van Professor Petersen gevolgd. Hij heeft zijn expertoordeel vorig jaar oktober aangescherpt. De aanpassing van het expertoordeel van Petersen is overgenomen. Dit betekent dat er voor stikstofdepositieberekeningen op hele molen wordt gerapporteerd, de RKO is dan na afronding 1 mol/ha/jaar:

- Deposities boven 0,5 mol worden afgerond naar 1 mol en zijn dus vergunningplichtig voor het aspect stikstof.
- Deposities kleiner dan 0,5 mol worden afgerond naar 0 en zijn daarmee vrijgesteld voor het aspect stikstof.

Wat zijn de aanvullende stappen en de beoogde tijdslijn om voor 1 juli 2027 tot een uitwerking van de zoneringsaanpak te komen en de juridische houdbaarheid van de RKO te borgen?

Antwoord
<u>Zonering</u>
Ik wil begin volgend jaar de ontwerpregelgeving voor zonering aanbieden ter internetconsultatie. Deze ontwerpregelgeving (AMvB zonering) bevat het kabinetsvoorstel voor de regels in de zones en het toepassingsbereik van die regels. Daarna wordt de ontwerp AMvB voorgehangen bij de Tweede en Eerste Kamer. De doorlooptijd hiervan is relevant voor de definitieve vaststelling van de AMvB zonering.

<u>RKO</u>
Het kabinet wil de rekenkundige ondergrens (RKO) op 1 juli 2027 invoeren. Om de ondergrens op een verantwoorde manier in te voeren, heeft het kabinet 3 randvoorwaarden voor de invoering gesteld:

- De spoedwet en het programma Landbouw, Natuur en Stikstof moet juridisch vastgesteld zijn.
- De AMvB voor de zonering moet door de Eerste en Tweede Kamer behandeld zijn.
- De benodigde beheersmaatregelen specifiek voor de RKO moeten zijn vastgelegd.

Samen met de provincies wordt verder uitgewerkt hoe de beheersmaatregelen zo snel mogelijk voldoende geborgd kunnen worden. Daarnaast wordt er parallel gewerkt aan de technische en praktische uitwerking die nodig is voor invoering van de RKO. Hieronder vallen onder meer aanpassingen aan AERIUS en een handreiking voor initiatiefnemers, vergunningverleners, toezichthouders en handhavers.

Hoe verhoudt de beoogde tijdslijn van 1 juli 2027 zich tot het gestelde punt om voor september 2028 de provinciale gebiedsplannen gereed te hebben?

Antwoord
Additionaliteitsplannen maken in het kader van nieuwe vergunningsaanvragen concreet wat er in en rondom Natura 2000-gebieden al gebeurt, en wat er nog moet gebeuren.

Dit is nodig om weer te kunnen salderen en daarmee nieuwe vergunningen te kunnen verlenen. Dit is daarom een belangrijke stap die provincies zo snel mogelijk moeten nemen. Uit deze plannen volgt ook welke maatregelen nodig zijn.

Voor het tegengaan van verslechtering en het bereik van de instandhoudingsdoelstellingen moeten de breed drukfactoren worden aangepakt. De gebiedseigen plannen maken inzichtelijk of een andere aanpak in de zone, met gelijk doelbereik en middelen, mogelijk doelmatiger en effectiever kan zijn. Deze kunnen aanleiding zijn voor een omwisselbeslissing, die dus ziet op brede drukfactoren. Over beide plannen blijf ik de komende periode in nauwe afstemming met de provincies.

Kan de minister aangeven of de GVE-norm van 1,5 juridisch noodzakelijk is om de vergunningverlening ook weer op gang te brengen, of dat provincies met hetzelfde resultaat ook met minder ingrijpende maatregelen dat kunnen bereiken?

Antwoord
De maatregelen die in het kader van zonering worden genomen zijn het meest effectief voor vergunningverlening, waardoor er in grote delen van het land weer meer kan. Het kabinet geeft ruimte aan provincies die zelf plannen maken voor de zones. Provincies krijgen tot september 2028 de tijd om zelf met plannen te komen. Als het niet lukt om met zo'n gebiedseigen plan te komen binnen de vastgestelde doelen, gaan de rijksregels gelden, waaronder de 1,5 GVE/ha op gebiedsniveau.

En hoe voorkomt de minister dat het trappetje van Remkes een glijbaan wordt naar verplaatsing en beëindiging wanneer provincies er niet in slagen de gebiedsnorm van 1,5 GVE per hectare te realiseren en individuele bedrijven alsnog met deze norm geconfronteerd worden?

Antwoord
In de zones is een grotere inspanning nodig om te komen tot natuurherstel en vergunningverlening. De opgave verschilt per gebied. Om te voldoen aan de grondgebondenheidsnorm is een combinatie nodig van extensiveren, stoppen en verplaatsen ('trappetje van Remkes'). Door het afwaarderen van gronden zullen ondernemers gefaciliteerd worden in het extensiveren van hun bedrijfsvoering. De norm op gebiedsniveau biedt meer ruimte voor individuele bedrijven waarbij sommige bedrijven extensiever zullen zijn dan anderen.
Als blijkt dat het provincies niet lukt passende maatregelen te treffen om deze gebiedsnorm in te vullen, dan zal alsnog de GVE-norm vanuit de Rijksregels gaan gelden, als geborgde terugvaloptie.

Volgens het Telegraaf-artikel van 3 november is Brussel van plan om in het derde kwartaal van volgend jaar de Vogel- en Habitatrichtlijn en de regels voor Natura 2000-gebieden tegen het licht te houden. Daarbij wordt het openbreken van regels nadrukkelijk niet uitgesloten. Wat wordt de inzet van het kabinet richting de Europese commissie hierin?

Antwoord
De Europese Commissie heeft haar Werkprogramma voor 2027 gepresenteerd, waarin de Commissie op alle terreinen waar ze over gaat haar plannen voor beleids- en wetgevingsinitiatieven voor het komende jaar uiteenzet. Het kabinet zal in december een appreciatie van het Werkprogramma van de Commissie aan de Tweede Kamer sturen.

In haar Werkprogramma heeft de Commissie ook een evaluatie van de natuurrichtlijnen aangekondigd, waaronder de Vogel- en Habitatrichtlijn. Wat de reikwijdte hiervan is en hoe de precieze invulling eruit zal zien, is op dit moment nog niet duidelijk.

Welke concrete versoepelingen van de Vogel- en Habitatrichtlijn acht de minister mogelijk en ook wenselijk?

In hoeverre zouden wijzigingen in de VHR volgens de minister kunnen leiden tot minder vergaande stikstofreductie en meer ruimte voor vergunningverlening in Nederland?

Antwoord
De Europese Commissie voert op dit moment een stresstest uit van de Vogel- en Habitatrichtlijn. Daarbij kijkt zij wat goed werkt, waar knelpunten zitten en waar de uitvoering eenvoudiger en efficiënter kan.

Nederland heeft constructief aan de stresstest bijgedragen, onder meer door een digitale vragenlijst in te vullen. De antwoorden zijn op 24 september met de Kamer gedeeld[11]. De stresstest is bijna afgerond. De Commissie verwacht het eindrapport nog dit jaar. Het kabinet wil eerst de uitkomsten afwachten en vindt het belangrijk dat deze zorgvuldig en op basis van feiten tot stand komen. Daarna ontvangt de Kamer een appreciatie.[12]

CDA

Het CDA staat vierkant achter de keuze voor omwisselbesluit. Wanneer maakt de minister duidelijk welke doelen behaald moeten worden in welk gebied?

Antwoord
Momenteel worden de kaders en processen voor de omwisselbeslissing verder uitgewerkt. Dat vraagt ook om afstemming met externe kennis- en adviesinstellingen. Onderdeel van deze uit te werken kaders is dat omwisselbeslissingen evenveel en een geborgd effect op moeten leveren als de rijksaanpak.

Om een gebiedseigen plan finaal te beoordelen is het belangrijk dat ook de effecten van de ontwerpregeling van de Rijksaanpak bekend zijn. Ik ben voornemens bij publicatie van de AMvB de Kamer te informeren over de uitwerking van de kaders.

De minister zegt dat in de zones niet meer emissiereductie wordt gevraagd dan nodig is voor additionaliteit. Maar tegelijkertijd moet een gebiedseigen plan gelijkwaardig zijn aan de Rijksinstructieregels. Wat is nu leidend, wat de natuur in dat gebied nodig heeft of wat de generieke rijksregels opleveren?

Antwoord
De rijksregels vormen in beginsel de lat voor de gebiedseigen plannen. Maar als een provincie kan onderbouwen dat er minder emissiereductie nodig is voor additionaliteit voor een specifiek gebied dan wordt dat de lat. Daarbij kan ook spelen dat er naast

[11] Kamerstuk 21501-08, nr. 1059
[12] Kamerstuk 2026Z24501

stikstof nog andere factoren zijn die aandacht vragen. Daarvoor vormen de rijksregels wel de lat.

Als op basis van de generieke normen eigenlijk de lat zo hoog ligt dat het helemaal niet meer gaat over de behoefte van het gebied. Dan is eigenlijk het hele gebiedsgericht denken toch een soort wassenneus?

Antwoord
Een uniforme aanpak heeft het voordeel van een gelijk speelveld. Aan de andere kant is niet voor elk Natura 2000-gebied het totaalpakket aan regels vanuit de zoneringsaanpak nodig of logisch. Onderdeel van de maatwerkaanpak is dus de mogelijkheid om met elkaar vast te stellen welke set regels in welk gebied van toepassing is. Ik zal via het bekendmaken van de ontwerpregelgeving hier meer duidelijkheid over geven.

Wanneer gaan we de bodemkwaliteit van natuurterreinen structureel meten?

Antwoord
Voor natuurontwikkeling en -beheer is bodemkwaliteit een cruciale factor. Ik vind het daarom van belang dat bodemgegevens in de toekomst op een meer structurele wijze in kaart worden gebracht. Aan het opzetten en verbeteren van structurele monitoring van de bodem wordt momenteel gewerkt. De WUR heeft onderzoek uitgevoerd naar bodemmonitoring in natuurgebieden en binnen het Verbeterprogramma VHR-monitoring is het meten van omgevingscondities, waaronder de bodem, een belangrijke component.

In 2026 hebben provincies een start gemaakt met het opstellen van monitoringsplannen voor omgevingscondities. Momenteel worden afspraken voorbereid over de structurele monitoring van omgevingscondities door voortouwnemers[13] vanaf 2027.

Van boeren vragen we meetbare resultaten. Aan welke concrete KPI's denkt de minister voor natuurbeheer?

Antwoord
Net zoals er verplichtingen gelden voor agrarische ondernemers en de overheid, moeten terreinbeherende organisaties ook leveren. Voor natuurverbetering en vergunningverlening is het van belang dat natuurbeheer daadwerkelijk effectief en doelmatig wordt uitgevoerd.

Ik maak daarom afspraken over heldere verantwoording en verplichtingen met terreinbeherende organisaties en provincies over kwaliteit van beheer, doelmatigheid en type maatregelen. KPI’s kunnen daar onderdeel van zijn. Dit wordt meegenomen in het Natuurpact 2.0. Ik stuur u hierover binnenkort een brief.

Nederland heeft lange traditie van publiek-private samenwerking. Het CDA maakt zich zorgen dat met de veranderende regie de publiek-private samenwerking rond het regieorgaan versnellen innovatie emissiereductie duurzame veehouderij verloren gaat.

[13] De voortouwnemer is het bevoegd gezag dat over het algemeen de grootste eigenaar in het Natura 2000-gebied vertegenwoordigt.

Hoe gaat de minister deze publiek-private samenwerking concreet organiseren en hoe blijft de kennis en uitvoeringskracht uit het bestaande regieorgaan behouden?

Is de minister het met het CDA eens dat het aanstellen van een externe procesbegeleider noodzakelijk is?

Antwoord
Het kabinet vindt, net als het CDA, publiek-private samenwerking erg belangrijk. Het convenant van het Regieorgaan loopt eind dit jaar af, de convenantpartijen hebben gezamenlijke opdracht gegeven voor een onafhankelijke evaluatie en deze is uitgevoerd. De aanbevelingen zijn benut om de publiek-private samenwerking in iets aangepaste vorm voort te zetten.

Behoud van kennis en uitvoeringskracht is een uitgangspunt bij de vormgeving van het vervolg. Daarom zet ik het onder het Regieorgaan het nationaal innovatieloket centraal en blijven de eerder betrokken partijen ook nu betrokken. Het innovatieloket is onafhankelijk en kan de onafhankelijke procesrol goed vervullen. Daar is dus in voorzien. Over de precieze uitwerking lopen de gesprekken met betrokken partijen nog. Ik streef ernaar de Kamer voor het kerstreces nader te informeren over hoe het vervolg er uit gaat zien.

Ik heb naar de begroting gekeken en ook naar artikel 25 en 26 en ik begrijp niet helemaal waar die gebiedsprocessen dan uit betaald worden, kan de minister dat toelichten?

Antwoord
De gebiedsaanpak is een essentieel onderdeel van de gehele aanpak. Omdat het versterken van uitvoeringskracht in de gebieden hierin van belang is heeft het kabinet hiervoor specifiek €100 miljoen gereserveerd. Ook zijn er uitvoeringskosten beschikbaar bij maatregelen uit het pakket die ten goede kunnen komen voor gebiedsprocessen. Daarnaast geldt dat dekking voor onderdelen van gebiedsprocessen uit verschillende bronnen kan komen en van verschillende partijen.

Wanneer is het geregeld dat boeren die deelnemen aan gebiedsprocessen een vergoeding voor hun tijd krijgen?

Antwoord
Provincies zijn als gebiedsregisseur leidend in het organiseren van gebiedsprocessen. Provincies kunnen nu al aan de slag met vergoedingen voor deelnemers aan gebiedsprocessen, op een wijze die past bij hoe zij hun gebiedsprocessen inrichten. Daarnaast werk ik met de koepels van medeoverheden uit wat er nodig is voor medeoverheden (provincies, gemeenten en waterschappen) om met gebiedspartijen de juiste puzzel te kunnen leggen. Denk daarbij bijvoorbeeld aan grondmobiliteit ten behoeve van de extensivering en het op gang brengen van de doelen. We zullen dit ook verbinden aan het ondersteunend pakket, waarmee we ondernemers binnen en buiten de zone in staat stellen om de benodigde stappen te zetten.

Kan de minister toezeggen dat die €9 miljard voor zonering ook kan worden ingezet voor innovatieve emissiereducerende maatregelen binnen de gebiedsplannen, wanneer daarmee hetzelfde natuurherstel en ruimte voor vergunningverlening wordt bereikt?

Antwoord
Via de generieke bedrijfsnormen wordt maximaal ingezet op het technisch reductiepotentieel, ook via innovatie. Hiervoor zijn vanuit de kabinetsaanpak middelen beschikbaar, ook in de zone. Daarbij is van belang dat er voor een gebiedseigen aanpak geen dubbeling mag zijn met generieke instrumenten en inzet. Een gebiedseigen aanpak moet namelijk verder gaan in emissiereductie dan wat met inzet van generiek instrumentarium gericht op innovatieve maatregelen voor emissiereductie landelijk mogelijk wordt geacht.

De gereserveerde middelen voor zonering zijn bedoeld om agrarisch ondernemers te ondersteunen bij de omslag naar een meer extensieve bedrijfsvoering. Dat zou goed samen kunnen met bijvoorbeeld het gebruik van specifieke gewassen en duurzame voedselproductiemethodes. Deze vormen van innovatie kunnen dus mogelijk wel een rol spelen in gebiedseigen oplossingen. De exacte kaders voor gebiedseigen plannen via een omwisselbeslissing werk ik nog uit.

PVV

Luistert de minister wel naar Eurocommissaris Hansen die voor stabiele voedselproductie pleit, gezien hij kiest voor de totaal tegenovergestelde koers van een krimpende veestapel?

Antwoord
Eurocommissaris Hansen benadrukt het belang van voedselzekerheid. Dat is ook voor het kabinet belangrijk. Het kabinet streeft naar een duurzaam voedselsysteem dat op de lange termijn voorziet in voedsel en in balans is met de leefomgeving. Met het beleidspakket geven we richting aan die ontwikkeling. Dat is nodig voor het herstellen van de natuur, voor het loskomen van vergunningverlening en voor een duurzaam voedselsysteem. Ik zie dat dan ook niet als een tegenovergestelde koers.
Hoe kan de minister beweren dat hij staat voor voedselzekerheid terwijl zijn eigen beleid de voedselproductie in Nederland doelbewust halveert en ons afhankelijk maakt van import uit het buitenland?

Blijft het kabinet-Jetten miljarden belastinggeld onnodig weggooien om onze eigen voedselvoorziening af te breken op basis van rekenmodellen, of kiezen we voor ons boerenverstand, voor voedselzekerheid en voor de mensen die ons te eten geven?

Antwoord
Dit maatregelenpakket is van essentieel belang om onder andere de natuur te herstellen en vergunningverlening weer mogelijk te maken. Daarbij heeft het kabinet oog voor de impact van maatregelen uit het stikstofpakket op de voedselzekerheid. Het kabinet heeft WSER gevraagd om de gevolgen van het pakket in beeld te brengen, en heeft daarbij ook nadrukkelijk naar de effecten op voedselzekerheid gevraagd. Uit de analyse blijkt dat de daling van de productie vooral doorwerkt in een afname van de export, WSER verwacht geen gevolgen voor de voedselzekerheid[14].

Graag een duidelijke reactie van de minister welke actuele empirische meetgegevens liggen onder maatregelen (om ammoniakemissies van boeren te verminderen) die horen bij de zoneringsplannen rondom stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden?

[14] Kamerstuk 2026Z23903

Antwoord
Er zijn verschillende empirische gegevens beschikbaar waaruit blijkt dat zoneringsmaatregelen nuttig en nodig zijn, zie ook het antwoord op de Kamervragen van de leden Grinwis, Goudzwaard, Flach en Struijs over de impact, uitwerking en aanpassing van en communicatie over de stikstofbrief[15]. Natuurdoelanalyses en landschapsecologische systeemanalyses bieden inzicht in de drukfactoren en knelpunten per Natura 2000-gebied. Daarnaast geven emissie- en depositiegegevens van agrarische bedrijven in de zone, onder andere uit het RIVM-rapport 'emissies en deposities uit zones rond Natura 2000-gebieden'[16] inzicht in de stikstofbelasting op specifieke gebieden vanuit zones.

Verder bieden gegevens over de samenstelling van agrarische bedrijven per gebied inzicht in de druk op nabijgelegen natuurgebieden en daarmee ook in de meerwaarde van het stellen van aanvullende regels voor deze bedrijven.
Afsluitend lopen er nog diverse onderzoeken die worden betrokken bij de verdere onderbouwing van de zoneringsregels.

Hoe verklaart de minister dat het stikstofbeleid uitgaat van overbemesting, terwijl bodemmetingen laten zien dat 60 procent van de bodemmonsters op of onder de rapportagegrens van nitraat zit en er brede tekorten zijn van fosfor en sporenelementen in de bodem?

[15] Kamerstuk 2026Z17022
[16] https://www.rivm.nl/publicaties/emissies-en-deposities-uit-zones-rondom-natura-2000-gebieden

Antwoord
Uit de Nitraatrapportage van 2024[17] blijkt dat gemiddeld de waterkwaliteitsnorm uit de Nitraatrapportage van 50 mg/l nitraat in het grondwater wordt gehaald in de regio's klei, veen en zand-noord. In de regio's zand-midden en zand-zuid is er voor grondwater in dat kader nog een opgave. Voor oppervlaktewater zijn er gebieden verspreid over heel Nederland met te hoge stikstof- of fosforconcentraties in het oppervlaktewater. Da betekent dat er in het kader van stikstof en natuur een opgave is.

Gezien het risico dat deze ingreep de bodemstructuur en het aanwezige bodemleven juist verder zullen uitputten, kan de minister wetenschappelijk onderbouwen waarom het afgraven van de toplaag nog wordt toegepast?

Antwoord
Het afgraven van de toplaag kan worden toegepast als herstelmaatregel. Deze herstelmaatregelen zijn door een onafhankelijke internationale wetenschappelijke commissie beoordeeld op toepasbaarheid en effectiviteit. Het op de juiste manier inzetten van deze maatregel, kleinschalig en in combinatie met andere maatregelen, kan nodig zijn om te komen tot natuurherstel.

Waarom kiest Nederland voor een eigen invulling van de Habitatrichtlijn door beleid te baseren op het rekenmodel AERIUS in plaats van te sturen op ecologische veldmonitoring en prioritering van grote representatieve natuurgebieden?

Antwoord
Voor de Europese habitatrichtlijnrapportage maak ik gebruik van de monitoring van habitattypen en de soorten uit het Netwerk Ecologische Monitoring. AERIUS is een ondersteunend instrument om de stikstofbelasting te monitoren en is gebaseerd op de meest actuele wetenschappelijke inzichten.

AERIUS wordt niet gebruikt voor de beoordeling van de staat van de natuur. De verschillende gebieden tezamen zijn representatief, ook kleinere gebieden kunnen belangrijk zijn vanwege hun bijzondere natuur.

Is de minister bereid om de meetresultaten van het landelijk meetnet flora, milieu en natuurkwaliteit per Natura 2000-gebied volledig openbaar te maken zodat de Kamer en onafhankelijke onderzoekers de feiten op de staat de natuur kunnen controleren?

Antwoord
De data uit het LMF is eigendom van provincies en Rijkswaterstaat. Alle waarnemingen uit het LMF zijn sinds november 2025 openbaar beschikbaar zijn via de NDFF[18]. In de NDFF kun je soortwaarnemingen bekijken. Het is niet mogelijk om de soortenwaarneming te koppelen aan informatie over het gebied zelf. Ik ben in gesprek met provincies en het CBS om te onderzoeken hoe deze combinatie van data van de soorten en het gebied naar de toekomst toe publiekelijk ontsloten kan worden.

BBB

[17] https://www.rivm.nl/nitraatrapportage2024
[18] Kamerstuk 33576, nr. 418

Hoeveel van 9 miljard voor zonering en gebiedsgerichte aanpak komt daadwerkelijk onder regie van de provincies beschikbaar? Hoe wordt de 9 miljard euro verdeeld onder de provincies? Wanneer wordt dit gecommuniceerd aan de provincies? Hoeveel vrijheid krijgen zij om dat geld te besteden aan de maatregelen die volgens hun eigen analyses het meeste effect hebben?

Antwoord
In hoeverre beschikbare middelen in de gebiedsaanpak landen in de provincies en de gebieden is op dit moment nog niet te zeggen. Daarbij komt dat onderdelen van het pakket via Rijksregelingen worden ingezet en dus niet onder regie van de provincie komen.

Wanneer provincies andere maatregelen voorstellen in de zones hebben zij de mogelijkheid om een omwisselbeslissing in te dienen. Dit voorstel wordt dan ook op besteding van middelen beoordeeld. Hiervoor geldt dat het moet passen binnen de financiële kaders van de Rijksaanpak.

Heeft de minister eigenlijk al uitgerekend hoeveel de grond en de bedrijven van boeren door die zonering minder waard worden?
Hoeveel schade geeft dit, hoeveel geld is daadwerkelijk beschikbaar en hoe blijkt of dit genoeg is?

Antwoord
Grond in zoneringsgebieden waar maatschappelijke doelen op worden gerealiseerd kennen een lagere financiële waarde, maar een hogere maatschappelijke waarde. Hoeveel waardevermindering dit zal zijn is nu nog niet te exact te zeggen, omdat de onderdelen van de zoneringsaanpak nog nader worden uitgewerkt. Ik laat momenteel onderzoeken wat de mogelijke effecten zijn van de zoneringsaanpak op de ontwikkeling van de grondprijs. Juist om ondernemers te compenseren voor waardeverlies van grond, is een aanzienlijk deel van de €9 miljard bedoeld voor afwaardering.

Wat heeft de stikstofreductie gedaan voor het natuurherstel?

Antwoord
De aanpak van het kabinet is gericht op het terugdringen van de drukfactoren op natuur, zoals stikstof. Dit is nodig voor natuurherstel. In de stikstofmonitoring die we elk jaar doen[19] zien we terug dat er momenteel al sprake is van een dalende lijn in stikstofemissie en depositie. Dit draagt bij aan de vermindering van de stikstofbelasting op de natuurgebieden. Deze dalende lijn is echter nog niet voldoende om de natuurdoelen te behalen. Daarom zet het kabinet met het huidige maatregelenpakket in op verdere emissiereductie en natuurverbetering.

Heeft de minister de regionale gevolgen van het mogelijk stoppen van 30 procent van de veehouders uit voorspelling van de WUR, wel voldoende in beeld? Of kijkt Den Haag vooral naar nationale gemiddelde terwijl de gevolgen in sommige gebieden veel zwaarder kunnen uitpakken?

Antwoord

[19] Kamerstuk 35334, nr. 486

Regionale sociaaleconomische effecten hebben de volle aandacht van het kabinet. Zo investeert het kabinet de komende periode niet alleen in ondersteuning van de boer bij de verschillende ontwikkelrichtingen, maar óók in een sterk het platteland, via een gebiedsspecifiek sociaaleconomisch investeringsprogramma en een landsbreed programma Sterk Platteland[20].

Het kabinet heeft WSER gevraagd naar de regionale effecten van de aanpak te kijken op de brede welvaart van onder meer plattelandsgebieden. De uitkomsten van de volgende, meer kwantitatieve, fase worden verwacht in het voorjaar van 2027.

Dit kabinet wilde per se wachten tot eind 2027, en nu schrijft de minister dat het kabinet de rekenkundige ondergrens nu uiterlijk op 1 juli wil hebben ingevoerd. Wat is er veranderd dat het nu uiterlijk 1 juli is in plaats van eind 2027, en waarom kon dit niet gewoon afgelopen oktober bij de actualisatie van AERIUS? En waarom kan het niet per 1 januari maar moet gewacht worden tot uiterlijk 1 juli 2027?

Antwoord
Het kabinet wil de rekenkundige ondergrens zo snel mogelijk invoeren en heeft daarom naar mogelijkheden gezocht hoe dit proces versneld kon worden. Dit kan als we dit samen met de provincies oppakken die ook graag snel een RKO willen. Tegelijkertijd voeren we een RKO enkel en alleen in als dat op een juridisch houdbare en wetenschappelijk onderbouwde wijze kan.
Het kabinet heeft daarom besloten om drie randvoorwaarden op te stellen waaraan voldaan moet zijn voordat de RKO op 1 juli 2027 wordt ingevoerd:

- De spoedwet en het programma Landbouw, Natuur en Stikstof moet juridisch vastgesteld zijn. Daarmee doe ik een beroep op zowel de Eerste als Tweede Kamer.
- De AMvB voor de zonering moet door de Eerste en Tweede Kamer behandeld zijn.
- De benodigde beheersmaatregelen specifiek voor de RKO moeten zijn vastgelegd.

Omdat nog niet aan deze randvoorwaarden is voldaan kan de ondergrens niet eerder ingevoerd worden.

Als er nog geen integrale analyse is gemaakt van de economische gevolgen van alle verplichtingen die op dezelfde ondernemer afkomen is de minister dan bereid om een integrale sociaaleconomisch quickscan te laten uitvoeren? Dus daarmee bedoel ik dus dat met alle maatregelen tezamen, wat dat voor gevolgen heeft?

[20] Kamerstuk 2026Z23903

Antwoord
Het kabinet heeft de Wageningen Social & Economic Research gevraagd de sociaaleconomische gevolgen van het maatregelpakket Landbouw, Natuur en Stikstof in kaart te brengen. Deze reflectie is opgedeeld in twee fases. Voor het eerste kwalitatieve deel is gereflecteerd op het maatregelenpakket dat ik in mijn brief van 26 juni[21] aan uw Kamer heb gestuurd. Deze reflectie heeft u ontvangen op 3 nov jl.[22] De uitkomsten van de volgende, meer kwantitatieve, fase worden verwacht voor de zomer. Daarbij wordt ook integraal gekeken naar het pakket, waaronder naar de bedrijfsspecifieke emissienormen.

Groep Markuszower

Wat doet het ministerie op dit moment daadwerkelijk aan onderzoek op het gebied van bodemmonitoring?

Antwoord
Aan de WUR is de opdracht verleend om landbouwbodems te monitoren op o.a. nutriënten (project CCNL). Deze monitoring wordt gebruikt voor het Nationaal Programma Landbouwbodems dat duurzaam bodembeheer en opslag van koolstof beoogt. Daarbij zijn ook enkele natuurbodems meegenomen. De resultaten van dit onderzoek worden eind dit jaar of uiterlijk begin 2027 verwacht.

Voor natuurontwikkeling en -beheer is bodemkwaliteit een cruciale factor. Ik vind het daarom van belang dat bodemgegevens in de toekomst op een meer structurele wijze in kaart worden gebracht. Daarom wordt er momenteel gewerkt aan het opzetten en verbeteren van structurele monitoring van de bodem. Zo heeft de WUR onderzoek uitgevoerd naar bodemmonitoring in natuurgebieden, en is binnen het Verbeterprogramma VHR-monitoring het meten van omgevingscondities, waaronder de bodem, een belangrijke component.
Ook hebben in 2026 de provincies een start gemaakt met het opstellen van monitoringsplannen voor omgevingscondities. Momenteel worden afspraken voorbereid over de structurele monitoring van omgevingscondities door voortouwnemers.

Moet ieder klein en versnipperd natuurgebiedje daadwerkelijk op de manier zoals Nederland dat doet aan Europa worden gerapporteerd? En waarom kiezen we ervoor om daar nationaal zover in door te schieten?

Antwoord
We doen als Nederland niet meer dan vanuit Europa nodig. Daarnaast is het zo dat Nederland, net als alle andere lidstaten, elke zes jaar rapporteert over de landelijke staat van instandhouding van habitattypen en soorten die vallen onder de Vogel- en Habitatrichtlijnen. Deze rapportages gaan over natuur binnen én buiten de Natura 2000-gebieden. Hierbij maakt het niet uit of het een klein of groot gebied is. Daarbij geldt ook dat een klein gebied grote waarde kan hebben voor een bepaalde soort.

[21] Kamerstuk 36800-XIV, nr. 87
[22] Kamerstuk 2026Z23903